

GONDOLATOK – GANNÁRA MENET S GANNÁRÓL HAZATÉRVE

Esterházy Péter barátai és olvasói az elmúlt hetekben bizonyára elő-elővették a végzetes betegséggel küszködő író egy-egy számukra különösen kedves írását. Én (többek között) a legutóbbi, azóta tudjuk: *utolsó* interjúkötetét olvastam el újra, *Az évek iszkolását*. 2015-ben jelent meg, s még nyoma sincs benne a vég sejtelmének. Első lapjain így fordul hozzánk, olvasókhhoz a hatvanöt éves író beszélgetőtársa: „Idősödő írók többnyire azért igyekszünk mielőbb meginterjúvolni, hogy meg ne haljon a beszélgetés vége előtt. Az én esetemben más a helyzet: annyival öregebb vagyok az ünnepelnél, hogy azért kellett igyekeznem, hogy én el ne haljak az interjúalany mellől.” Mennyire más fénybe kerültek azóta ezek a sorok, s maga a végül is utolsónak bizonyult interjúkötet!

Az életinterjú első kérdése ez: „Mi az első emléke a szüleitől?” E. P. válasza egy emlékezetes esemény felidézésével végződik. Hadd idézzem ezt egészen:

„Még elmesélek valamit... Kereszteltük az egyik gyerekünket, minden ment a maga útján, a templomban kellemes hűs — amikor kis késsel megérkezett az apám.

Nemcsak a testvéreim, de a paptól kezdve a ministránsokig, a nagybátyáktól az unokahúgokig meg a kósza öregasszonyokig mindenki rögtön észrevette, amit valóban nem volt nehéz: az öreg csonttrészeg volt, szürke, mint ott az utca, már szintem is düllöngélt, úgy gyökeret vert benne a pia...

Suttogva mindenki sápirtozni kezdett, hogy milyen kínos, kellemetlen, így elrontani ezt a szép ünnepet. *Én itt hagyom ezt az egészet* — sziszegte a húgunk a sírás határán, mikor már otthon ültünk a tornácon, és az apánk belerúgva szinte fölrobantotta a demizsont. Ott tocsogtunk dühödten a borban. És akkor egyszerre (még most is könnyes lesz a szemem), ahogy ránéztem erre a vén, zavaros tekintetű, vérekes szemgolyójú férfira, hirtelen valami nyugalom szállt meg, a jókedvnél, derűnél több is, hogy itt most semmi baj nem történhetik, ez itt én vagyok, az ott az apám, és bizony be van rúgva, mint az albán számár, és akkor mi van? Keresztelik az unokáját. Rendben van ez így.

És azt vettem észre, hogy ez a nyugalom szétáradt a tornácon, megszűnt a fészengés, beszélgetések keletkeztek, mik évek óta sose, nem állítom, hogy ünnepélyes lett volna, ami lett — ehhez túl meleg volt —, de éreztük a délután egyszerűségét, az újszülöttre gondoltunk, önmagunkra és egymásra. Hogy ez egy család, és jó, hogy most itt üldögélünk kicsit.

Én meg odaültem az apám mellé, ravaszkodva föl-fölvizezve a borát, ittam vele tovább. Jól van. Ha énekelni fog, vele éneklek. ha nekiindul az éjszakai, vele megyek, mint még sose. És ha majd öklendezve háyni fog, letérdelek, és fölmosom, azért vagyok a fia, aztán belékarolok, és általa én is részegen imbolyogva hazakísérem, levetkőztem, megiszunk még egy langyos sört közösen, és megvárom, míg elalszik, ugyanúgy, ahogy néhány utcával arrébb az újszülött.” (A ... jelek nem szövegkihagyásra utalnak, ugyanígy szerepelnek E. P. eredeti írásában.)

Ez a történet ismerősnek tetszett előttem. Az interjúkötet egy zárójelbe tett, dőltbetűs utalással segítségünkre siet. *A kitömött hatyúra* utal, E. P.-nek 1988-ban megjelent kötetére. Előkeresem. Könnyű megtalálni benne az idézett elbeszélést. Egy — *Az ünnepről* című — rövidke írás postscriptuma, utószavaként tűnik elénk, az az írás 1987-ben a Vigilia karácsonyi számában jelent meg. Témája, címe a folyóirat körkérdésének felel meg. A két szöveg majdnem szóról szóra egyezik. Valami különbség mégis van közöttük. A 87-ben, illetőleg 88-ban megjelent szöveg szerint a felidézett történetet E. P. egy ismerőstől hallotta: „Még elmondok egy történetet, melyet a napokban hallottam H.-től, akivel vagy 10 éve nem találkoztam már, nem volt a barátom soha, de mindenféle bonyolult szálakkal kapcsolódunk egymáshoz, nem is részletezem, milyenekkel, olyan szépekkel.” Néhány bevezető mondat után betűről betűre a fent idézett szöveg kerül elénk, a főszereplő egyes szám első személyben adja elő: „És akkor ott egyszerre, mesélte H. és könnyes lett a szemem, mikor ránéztem erre a vén, zavaros tekintetű, vérekes szemgolyójú férfira...” Ennek a régebbi szövegváltozatnak van egy zárómondata, amely az interjúkötet változatában nem szerepel: „Van ünnep”.

Fölvetődik bennünk a kérdés: valóban megtörtént eseményről szól-e a két elbeszélés, s ha igen, melyik változata a hitelesebb? Alighanem mindnyájan úgy érezzük, hogy az interjúban található változatot valóban önletrajzi hitelűnek tekinthetjük. 87-ben még ennyire „szégyellnivaló” dolgokat nem mondott el E. P. az édesapjáról, a *Javított kiadás* megírása után már nem volt oka semmi rejtőzködésre.

Milyen szép, hogy nem sokkal a halála előtt ezt az egyszer már megírt történetet újra elmondta nekünk az édesapjáról — s kettejük bonyolult kapcsolatáról. De ha már *A kitömött hatyút* elővettük, keressünk elő valami mást is belőle! Ez a kis, karcú, püspöklila borítóba burkolt kötet E. P. tizenkettedik kötete. Figyelemre méltóak ars poetika jellegű lapjai. A „szó, szó, szó — a többi, néma csend”

című néhány lapos írásmű (nem sajtóhiba: a cím kisbetűvel!) az irodalom és trágárság viszonyával foglalkozik. Egy másik, hosszabb dolgozta *A lustaságról* szól, szintén vallomásértékű. Ez utóbbinak a végén Ottlikot idézi E. P.: „Bárcsak lenne egy igazi jó léha írónk. De a léhák mind rosszak, a jók meg mind komolyak... Úgy látszik, egy ilyen kicsi országnak csak gyenge vagy legföljebb közepes léha írója lehet, de sohasem támadhat egy igazi, bátor, jó léha írója. Kár.” (Ez az idézet Ottlik Gézának a *Nyugatról* című írásából való.) E. P. így fűzi tovább a maga mondanivalóját: „Igen, nagyraárgó pillanataimban ezt szeretném; fittyet hányva, hogy itt élünk, ebben a tényleg kicsi országban, és tényleg (kurzív) Európa szélén, távol, ahol tényleg ‘nehezebb ugyanaz’, ténylegesen, mindenünket mozgósítva mindezzel nem törődni — ha lehet: de hisz ez a tét! — és megkísérelni, hogy igazi, bátor, jó léha íróvá legyünk.”

Mi türés, tagadás, különös beszéd ez, de komolyan kell vennünk. Ez a léhaság minden, csak nem könnyű. Kosztolányi juthat eszünkbe, az *Esti Kornél éneke*:

*Tudjuk mi rég, mily könnyű,
mit mondanak nehéznek,
és mily nehéz a könnyű,
mit a medvék lenéznek.*

Nem tanulmányt írunk, emlékezünk. Esterházy Péter életének és írói munkálkodásának megrázó eseménye/teljesítménye a *Javított kiadás*. Amikor elolvastuk, úgy gondoltuk, hogy ez után más, több, nem következhet. Igazán váratlanul következett rá a halálos betegségéről szóló beszámoló. Hadd idézzek egy feledhetetlen részletet a *Hasnyálmirigynaplóból*: A könyv (s a történet) fele táján járunk!

„Örültek nekem ott, és én is nekik (látogatóba ment valahová — J. I.). Van, aki tudta az ‘aktualitásonat’... van, aki nem. Csak én nem tudtam olykor, hogy ki igen, ki nem. Neveket elfelejték, nő..., hogy de jól lefogytam, ugye, szándékosan, ugye, nincsen semmi baj. Közben nem vett levegőt. Éppen beszélgettem Komáromi Zolival a rák gyakorlati ízeiről, gyógyszerek, étkezések, lélek. Ebből hajoltam ki imbecillisen vigyorogva, már hogy volna baj, eltekintve a ráktól. Jól van, te mindig viccelsz. Szerintem én sose viccelek, de ezt nem mondtam neki. Zoli azt válaszolta, hogy viccelek, persze, de ez nem vicc. A nő kedvesen legyintett ránk, hogy akkor tehát minden rendben, nyilván csak szórakozunk vele. A fogadás alatt, úgy tűnik, mégis megtudta, hogy mi vicc, mi nem, mert visszajött, és szépen, komolyan azt mondta, hogy jobbulást kíván teljes szívéből.

Mostanában sokat találkozom ezekkel a teljes szívekkel, és ilyenkor muszáj megígérnem, hogy

jobbulni fogok. Azt hittem régen (Krisztus, nem, a homár előtt), hogy a kegyes hazugság a betegeknek jár, de nem, nekem kell gyakorolni szegény egészségesekekkel szemben, hogy meg ne bántódjanak. Intő: Fia konok következetességgel rákos, kérem a szülőt, keressen fel a fogadóórámon, csütörtökön 5–7 között a tanáriban, a földszinten.

De szerettem a piaristákhoz járni! Más ember volnék a gimnázium nélkül, de nem akarnám rájuk tolni a felelősséget. Szerintem amúgy sem tudják, milyen sok jót tettek velem. Most kicsit meghatódtam, de ezt kemény kézzel letöröm. Letörve.”

Betegsége miatt kihullott hosszú, gondosan ápolt haja. Aztán, kevéssel halála előtt újra nőtt a haja, utolsó képein rövid, kisfiús hajzattal nevet ránk. A Biblia szól arról, hogy Absalom, Dávid lázadó fia az apja hadai ellen vívott sorsdöntő csatában hosszú haja miatt fönnakadt egy fa ágain, az öszvér kiszaladt alóla, ellenfelei ott letek rá, s ölték meg, védekezni se tudott ellenük. Péter elvesztette a hosszú hajzatát, hogy kisfiús hajjal kerüljön a Teremtője elé.

Hatvanhat éves korában halt meg, nem tudom, eszébe jutott-e Arany János négy soros verse, a *Sejtemem*:

*Életem hatvanhatodik évébe’
Köt engemet a jó Isten kévébe,
Betakarít régi rakott csűrébe,
Vet helyettem más gabonát cserébe.*

Akik szerettük, nem felejtjük el.

JELENITS ISTVÁN

ESTERHÁZY PÉTER KATOLICIZMUSA

Esterházy Péterről fájdalmas halála kapcsán sokat írnak a hazai és az európai lapokban. Nem csoda, hiszen korunk egyik legnagyobb írójaként tarthatjuk számon. Kiemelik posztmodern iróniáját, nyelvi zsenialitását, furcsálkodással mustrálgatják kékvérű tartását, autonóm és kacér megszólalásait. Teológusként számomra hite és katolikussága jelent támaszt és kihívást. Ismert volt róla, már a Kádár-korszakban is, hogy gyakorló hívő ember — „templomba járó, katolikus ember vagyok” —, hogy a budapesti piarista gimnáziumba járt, ahová én is, hogy Jelenits István tanára és gyóntatója volt, amint nekem is (a gyónást leszámítva). 1990 utántól az összetettebb viszonyok között is őrizte katolicitását, diszkréten, kritikusan. A katolicizmus „az olyan nekem, hogy egy eredeti képet használjak, mint a család. Ott látunk meg minden rosszat a legélesebben — ott is kell —, s ez az, ami nélkül az ember egyedül volna.”¹ Az Esterházy családban ma-